

Een paar Italiaanse lofdichten op Cypriaan De Rore uit ca. 1540-1546

door Albert Cambier

(verschenen in *Annalen van de Geschied- en Oudheidkundige Kring van Ronse en het Tenement van Inde*, XXXV (1986), p. 103-109, Ronse)

Enkele jaren geleden ontdekte een Italiaans muziekhistorikus en radio-programmator, Remo Giazotto (°1910), een oude dichtbundel, in 1546 te Padua uitgegeven en die een bloemlezing was van een groot aantal zeer uiteenlopende dichtwerken, welke de laatste jaren (waarschl. vanaf ca. 1540) links en rechts in de streek waren verschenen (1). Daaronder bevond zich een «Corona», een reeks van 8 sonnetten, door een zekere H.F., die door Giazotto kon geïdentificeerd worden als Hieronimo Fenaruolo, een uit Brescia (°ca. 1511) afkomstige Venetiaanse prelaat (2).

Het lijkt geen twijfel dat De Rore reeds vanaf de veertiger jaren van de XVIe eeuw, te Venetië althans, bekend was en er in de smaak viel. In deze sonnettenreeks zijn er immers twee aan onze Ronsische komponist gewijd en in een derde wordt hij ook eervol vernoemd: het allereerste van de reeks is uitsluitend ter zijner eer gekomponeed en in het derde komt hij, samen met Willaert, voor als een toonbeeld van aangename en toch waardige muziek. De taal is een vrij gekunsteld, Venetiaans getint, Italiaans en dus niet altijd even gemakkelijk te vertalen.

Het eerste sonnet laat een vrij kritische klank horen van de muzikale evolutie in het Venetië van de XVIe eeuw onder De Rore's invloed:

Ciò che prima a me piacque, hor à me spiace
Immerso nella nova e placid'onda
Pur perigliosa a quei di cui s'abbonda
Rozzi nocchieri e ciechi ad ogni face.

Inclita guida, chi vorrà con pace
A sè legarti come foglia a fronda
Nome tuo solo invocherà e gioconda
Ognor sarà opra sua e non men vivace.

D'Adria è quell'onda che ha ventura è cui
Esser pietosa al paragon non cale
Rotta ai perigli e alle fatiche; e cui

Ordina al ciel flussi e riflussi, sale,
Riscende e torna à surgere per nui.
Emulo d'Adriano, a te diam vale.

Wat eertijds in mijn smaak viel, mishaagt me, nu
ik dobber op een nieuwe en aangename vloed,
die echter zo gevaarlijk is voor d'overtalrijke
maar onervaren bootslui die blind zijn voor elke toorts.

Veilige gids, wie zich met een gerust gemoed
aan U wil vastklampen als een blad aan 't lover,
zal voortaan alleen nog bij Uw naam zweren en goedgelukt
zal telkens zijn werkstuk zijn en toch niet minder pittig.

Van d'Adriatische komt deze vloedgolf onweerstaanbaar opzetten
die er niet om geeft om bij vergelijking meelijwekkend uit te vallen
gewoon als hij is aan gevaren en vermoënis en die

alleen door d'hemel zijn eb en vloed laat regelen. Nu komt hij op,
vloeit weer af en wendt zich, om bij ons door te breken.
Volgeling van Adriaan: wij wensen U veel sukses.

Onmiddellijk valt de typische beeldspraak op, die voor Venetië niet ongewoon is: de zee met haar golfslag, ebbe en vloed en de vele gondels die op de lagune kruisen, sommige met minder ervaren gondeliers. Slechts op een paar plaatsen wordt van die beeldspraak afgeweken voor één enkele allusie op blad en boom en voor een paar regels om duidelijk te maken waarover het hier eigenlijk gaat: over het muzikale klimaat te Venetië.

De laatste tijd is er in de lagunestad een frisse wind gaan waaien: wij weten dat het over de gedurfde chromatismen gaat welke De Rore daar ingevoerd heeft en die de oudere, haast zuivere diatoniek flets en verouderd doet aanvoelen. Onmiddellijk heeft zich een gans leger van naäpers op die nieuwe stijl gestort: tweederangskomponisten die gemakkelijke meeslepende wijsjes maken voor gondeliers (van daar de beeldspraak van regel 3-4) en voor courtisanes die de vele vreemde handelaars en bezoekers entertainen met zang en luitspel tijdens de boottochtjes op de lagune en de zeemonding. Monseigneur Fenaruolo, die ook wel eens een madrigaaltje ineensteekt, is gewonnen voor de nieuwe stijl, maar kijkt afkeurend naar de eerder wulpse imitaties die t'allengante op de kanalen, in de steegjes en taveernen opduiken en houdt het bij de gulden middenweg, waarin De Rore hem voorgaat en die hij stormenderhand, als een onweerstaanbare vloedgolf de muziekwereld ziet veroveren.

Slechts in één enkele regel schijnt een persoonlijke allusie op de komponist de kop op te steken: daar waar in regel 11 een toespeling staat op de vermoënissen en tegenkantingen waaraan De Rore nu gewoon is, maar ook onder geleden heeft ("Rotta" - gebroken/rompu à). Dat het De Rore aanvankelijk te Venetië niet voor de wind ging, weten we zowel uit de termen van het smeekdicht aan kardinaal Ipolito d'Este, waarin eigenaardig genoeg dezelfde beeldspraak van zwalpende boot op de onstuimige golven wordt gebruikt (3), als uit de brieven welke bewonderaars van De Rore uitwisselden en waarin onverbloemd de geldnood van de komponist wordt besproken (4). Al deze teksten dateren uit de zelfde vroege veertiger jaren der XVIe eeuw.

Eigenlijk is het op het eerste zicht niet duidelijk aan wie het sonnet opgedragen is: er staat immers geen bestemmingsnaam aangeduid en de verwijzing naar

de "Emulo" (leerling of rivaal) van Adriaan (Willaert) is maar al te vaag: zovelen immers beriepen zich op die Roeselaarse grootmeester. Het was slechts bij toeval dat Remo Giazotto het akrostichon ontdekte: de eerste letters van elk der 14 regels van het sonnet gaven de naam van CIPRIANO DE RORE.

In het volgende sonnet van Fenaruolo maken we kennis met de massale gedrukte muziekproductie te Venetië in die jaren en waar de Franse drukker Antoine Gardane (die zijn naam veritaliaanste tot Antonio Gardano) een zo belangrijke en vooraanstaande rol speelde. Onder de musici die vanaf het eerste uur Gardano's vrienden en trouwe klanten waren, vermeldt dit tweede sonnet Cypriaan De Rore en zijn landgenoot Pieter Pierszoon Le Cambier (Piero Perissone Cambio) die regelmatig samen een boom opzetten over de toenmalige tendenzen in de kunst. Opvallend is de nadruk die de gelegenhedsdichter toen legde op de kwaliteit van Gardane's uitgaven:

Neli'ora, che del sole piü non resta
Altfo vestigio, che un pallor diffuso,
La tua stella, Gardano, salse in suso
Tanto splendente, che a cantar si desta.

Stampa, Venier, Michiel con lancia in resta
Emo e Molino spingono nel chiuso,
Si ch'anche questi omai al forte fuso
D'amicizia tua traman con Festa.

Col Parabosco, il Cambio e con il Rore
Dolci parole e canti tu dispieghi,
E al Sansovin figliuol non basta 'l core
D'imitarti nell'arte con cui pieghi
Sin l'Aretein e il Lando al tuo colore.

Nessuno vedo omai che non s'aggreghi alla tua compagnia
E che non dica volto al cielo e chiedo
Stelle, mostrate a me dunque la via
Che reca al grande torchio e mi conceda sosta a San Zaccaria

Op 't uur als van de zon geen ander spoor
Meer overblijft, dan vage schijn,
Komt Uwe ster, Gardano, op met zo'n heldere
glans, dat ze tot zingen noopt.

De dichters Stampa, Veniero en Michiel laten hun sloep hier achter
Terwijl Emo en Molino zich aan Uw deur verdringen ;
Ja, ook zij wedijveren thans om de sterke steun van
Uw vriendschap met Festa.

Met Parabosco, Cambio en met De Rore
Voert g'heerlijke gesprekken en musiceert ge samen.
Aan Sansovino's zoon ontbreekt de moed
U langer na te volgen in de kunst, waarmee ge
Zelfs Aretino en Lando tot Uwe bondgenoten hebt gemaakt.

Niemand zie'k die thans niet Uw gezelschap zoekt
En die niet wenst met d'ogen naar de hemel, bidt:
"Sterren, toont mij toch de weg
Die leidt naar de grote toorts, waar 'k even mag verpozen bij San Zaccaria"

De strekking van het sonnet is duidelijk: sinds het vertrek van de beleende muziekdrukker Petrucci uit Venetië is de zon van de drukkunst aldaar ondergegaan, maar gelukkig is de ster van Gardano thans gerezen. Niet alleen dichters, maar de hele "beau monde" van Venetië verdringt zich in de salons van Gardano, in de wijk van San Zaccaria. Zelfs de zoon van de beeldhouwer Sansovino, die een tijdje zelf drukker heeft willen spelen, heeft het zinloze van zijn onderneming ingezien en is het leger gaan vervoegen van Gardano's vroegere tegenstanders die thans de technische en intellectuele superioriteit van Gardano hebben erkend.

Remo Giazotto heeft het in zijn uitgave zo voorgesteld, alsof dit - inderdaad polemisch-kritische - sonnet een aanval was op Gardano's grote rivaal: de muziekdrukker Girolamo Scotto die zowel op druktechnisch gebied als op inhoudelijk kwaliteitsniveau voor Gardano zgz. moest onderdoen. Hierbij moeten wij toch aanmerken, dat De Rore, die we hier voorgesteld zien als één van Gardano's intieme vrienden, in die periode ook al eens bij Scotto heeft gepubliceerd.

In het derde en laatste sonnet van de reeks waarin over Cypriaan De Rore sprake is, wordt op dezelfde polemische toon een beeld opgehangen van de populaire muziek te Venetië in die dagen. De dichter Fenaruolo schildert in scherp zwart-wit contrast het muzikaal niveau van de lagunestad, waarbij opnieuw, zoals in het eerste gedicht, de muziek van Willaert en De Rore op gunstige wijze vergeleekend wordt met de oppervlakkige en lascieve kunst van zijn tijdgenoten:

S'odi in calle o in canale a notte o à giorno
Del Parabosco il canto o il tenor, vana
Cosa è annunciar, bada: quest'è puttana
Quest'è ruffian, 'l sappiamo e tutt'a torno

Dell'acqua nanfa si torrà 'l contorno.
Ma se vaghezza avrai d'aria più sana
Non ti scordar del Cambio, e cortigiana
Udrai intonar grechette in stil più adorno

Del Rore e d'Adriano ai madrigali
S'ascondan tai parenti e donzelletti
Tortore e cherchi a loro volgan l'ali,

Mentre Menon in convento di zibetti
Fa scempio con honor e con gran strali
I disiosi amanti fa sospetti

Men hoort het in de steegjes en op kanalen, bij dag en nacht:
Sopraan of mannenstem van Parabosco's lied; 't hoeft niet eens
Vermeld te worden, geef slechts acht: dit is een hoer
En dat een koppelaar, wij weten 't zo: want rondom ons

Wordt d'omtrek gans verpest door zwoel parfum.
Maar als ge zuiverder lucht begeert
Vergeet dan Cambio's wijsjes niet, die courtesane's
zingen in mooier zetting en met betere stem.

Bij de madrigalen van De Rore en van Willaert
zoeken zowel d'ouderen als de tedere geliefd en
torfelduifjes heil, terwijl ook de kerkuilen hun vleugelslag hierheen wenden.

Intussen richt Menon in de kloosters der civetten
een ware slachting aan (5) en maakt met zijn scherpe pijlen
zelfs de ernstigste geliefden verdacht.

Van laag tot hoog defileert hier de Venetiaanse muziekwereld voor onze ogen: in het eerste kwatrijn komt de zwoele stijl van Parabosco aan de beurt: juist goed genoeg voor de hoeren en hun souteneurs; de muziek heeft dezelfde geur als het goedkope parfum waarmee ze zich omringen. De muziek van Cambio staat reeds een trapje hoger: de meer "ernstige" en talentrijke courtesanes, de geisha's van die tijd, die de reizigers meer met hun kunst dan met hun lijfelijke kunde zochten te ontspannen, vormen er de geschikte uitvoerders van. De madrigalen van De Rore en van Adriaan Willaert vormen het neusje van de zalm: de jongelui van goede huize die in het samen musiceren hun tedere gevoelens wensen uit te drukken, hun ouders ook die mooie muziek niet versmaden, en zelfs de kerkuilen, jonge en minder jonge priesters die op platonische wijze aan hun sentimentele gevoelens willen lucht geven, kiezen bij voorkeur dit repertorium. Tenslotte komt ook de Fransman (Bretoen ?) Tuttavale (of Tutuale = Dugdual?) Menon aan de beurt. Monseigneur Fenaruolo vindt zijn muziek zwaar en pedant: juist goed om uitgevoerd te worden in kloosters (of bedoelt hij gewoon samenkomsten van zuur-pruimen ?), waar zelfs de eerlijke geliefden die Rore of Willaert durven zingen, met een scheel oog bekeken worden.

Uit deze drie sonnetten kunnen wij een beeld opbouwen van de muziekstijl van Cypriaan De Rore, zoals hij in die dagen (kort vóór 1546) beoordeeld werd: werkelijk goede muziek van hoog niveau, die in de smaak valt van de betere Venetiaanse klassen. De datum van het gedicht (even vóór 1546) komt overeen met de jaren waarin de eerste madrigalen van Cypriaan in druk beginnen te verschijnen (vanaf 1542). Ofschoon hij dus in de beste middens geïntroduceerd lijkt, gaat alles hem nog niet voor de wind: meer dan één bron alludeert op

moeilijkheden en tegenslagen. Het is dus geen wonder dat De Rore niet vertrouwt op het onzekere statuut van free-lance komponist voor muziekliefhebbers van beteren huize: hij zoekt een vaste betrekking: het klaagsonnet opgedragen aan kardinaal Ippolito d'Este, aartsbisschop van Milaan, is daar een getuigenis van. En zo komt het dat hij vanaf 6 mei 1546 als hofmusicus voorkomt bij de broer van de zoeven genoemde kardinaal, Hercules (Ercole) d'Este. I

Ofschoon geen van de hier besproken sonnetten direkte historische gegevens vermelden, kunnen we er toch het muzikaal en sociaal klimaat uit destilleren, waarin De Rore in die jaren te Venetië leefde.

Bibliografie (aanvulling)

A. CAMBIER, *Het recente onderzoek naar de afkomst van de madrigalist Cypriaan De Rore* (Ronse, 1516 - Parma 1565), in: *Vlaanderen*, XXXV/1, Jan.-Feb. 1986, pp. 45-47.

R. GIAZOTTO, *Harmonie! concerti in aere Veneto, Rome*, 1954.

MOLMENTI, *La poesia e la musica nell'antica Venezia*, 1900.

A.M. POLS, *Venetië als muziekstad*, in: *De Toerist*, 1939, pp. 63-65.

J.A. SMITS VAN WAESBERGHE, *School en muziek in de Middeleeuwen*, 1949.

R. VANNES, (m.m.v. A. SOURIS), *Dictionnaire des musiciens compositeurs*, Brussel, s.d. (na 1930), p. 353.

P. VAN NEVEL, *Vier nemiac op de dood van Adriaan Willaert* in: *Vlaanderen*, XXXIV/3, mei-juni 1985, pp.160-170.

J. ROBIJNS & M. ZIJLSTRA, *Algemene Muziekencyclopedie*, VIII, Haarlem, 1983, p.363-364.

*

* *

Intussen zijn we er in-geslaagd in de Albertina te Brussel de oorspronkelijke tekst terug te vinden van het veelbesproken werk van Frans Sweerts uit 1628 (6), waarin De Rore voor het eerst vernoemd wordt en wel als "Machliniensis". Eén enkele blik reeds op de originele uitgave toont ons aan dat de auteur, die klaarblijkelijk een geestelijke suppooste van de Leuvense universiteit was, doodeenvoudig bij elke kunstenaars- of wetenschappersnaam, het bisdom vernoemde vanwaar de man afkomstig was. Voor de Rore uit Ronse was dit dus Mechelen, zoals het voor Willaert uit Roeselare Brugge was. Niet moeilijker dan dat! Hieronder volgt de kortere tekst van Sweerts notitie over De Rore met vertaling:

Cyprianus Rorus, Machliniensis, omnium musicorum princeps, testantur id cantiones quam plurimae ab eo in Italia editae, quas numquam cecini absque summa admiratione. Moritur Parmae et sepultus in aede cathedrali [sub] hoc epitaphio:

Cypriaan De Rore, uit (het aartsbisdom) Mechelen, prins van alle musici, zoals zijn talloze komposities bewijzen die hij in Italië uitgaf, dewelke ik nooit gezongen heb zonder allehoogste bewondering. Hij stierf te Parma en is er in de kathedraal begraven onder dit grafschrift:

Daarna volgt de tekst van het grafschrift, vervolledigd in de foutieve betekenis die wij er in onze eerste bijdragen aan gegeven hadden (nl. dat de steen geplaatst was door zijn „broer" Ludovicus, en door zijn kind), welke betekenis wij hebben moeten veranderen onder de druk van Dr.Owens argumenten, in de zin dat de steen in werkelijkheid geplaatst werd door zijn *neef* Ludovicus (FRATRIS FILIUS in plaats van FRATER, FILIUS), waardoor we tot een korrekte en sluitende genealogie kwamen.

Toen F. Foppens in 1739 Sweerts gegevens overnam, veranderde hij slechts één enkel zinnetje, want blijkbaar zong hijzelf De Rore's komposities niet. Het korresponderende zinnetje werd dan ook (7):

... numquam audita absque summa admiratione...

... die nooit beluisterd werden zonder de allerhoogste bewondering...

(1) R. GIAZOTTO, *Harmonici concerti in aere Veneto*, Rome, 1954. Wij danken zeer hartelijk de heer Jan Roegiers, hoofdbibliothekaris van de Leuvense Universiteitsbibliotheek die er in slaagde nog een exemplaar van dit haast onvindbare werkje te bemachtigen.

(2) *Op. cit.* op pp. 20-22.

(3) Zie ons artikel in de *Annalen XXXIII*, van 1984, op pp. 35-36.

(4) *Ibidem*, pp.36-38.

(5) De Italiaanse uitdrukking kan ook betekenen: "hangt de onnozelaar uit".

(6) Fr. SWEERTIUS, *Athenae belgicae sive nomenclator Inferioris Germaniae scriptorum, qui disciplinas philologicas, philosophicas, theologicas, juridicas, medicas et musicas illustrarunt*, Antwerpen, 1628, p.201.

(7) F. FOPPENS, *Bibliotheca belgica sive virorum in Belgio vita scriptisque illustrium catalogus*, Brussel, 1739, p.